

Adalah The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel
عدالة المركز القانوني لحقوق الأقليات العربية في إسرائيل
عدالة המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

28.1.2007

לכבוד	לכבוד
מר שמעון פרס	מר אהוד אולמרט
המשנה לראש הממשלה	ראש הממשלה
רח' שאול המלך 8	רחוב קפלן 3
ת.ד. 64733, תל-אביב	הקריה ירושלים 91919
פקס : 03-6954156	פקס : 02-6753227

שלום רב,

הנדון: נגב 2015 - תוכנית לאומית אסטרטגית לפיתוח הנגב

הרינו לפנות אליכם בעניין שבנדון כלהלן:

הקדמה

1. מזה שנים רבות, המטרה המוצהרת של פיתוח הנגב והגליל היא העלאת מספר תושבי הפריפריה, וברור, מתוך ניסיון העבר, שהכוונה היא להעלאת מספר האוכלוסייה היהודית באותם אזורים. כהמשך למדיניות זו, הוכנה תוכנית "נגב 2015 - תוכנית אסטרטגית לפיתוח הנגב" (להלן: "תוכנית הפיתוח" או "התוכנית") על ידי ועדת ההיגוי לעניין פיתוח הנגב והגליל, המורכבת מנציגי משרדי ממשלה שונים.
2. יעדה הראשון של תוכנית זו, הוא הגדלת אוכלוסיית הנגב מ- 535 אלף נפש ל- 900 אלף נפש בשנת 2015, היינו הגדלה של 1.7 פעמים תוך תקופה של 10 שנים. מכיוון, ובמרכזן של תוכניות והחלטות ממשלתיות שונות עמדה מדיניות של פיתוח מרחבי, חברתי וכלכלי ליהודים בעיקר, גם כאן, כפי שנראה בהמשך, עיקר תוכנית הפיתוח שבנדון הנו לטובת ולמשיכת האוכלוסייה היהודית אל הנגב.
3. על מנת ליישם יעד מרכזי זה, משיכת אוכלוסייה יהודית לנגב, התוכנית ממקדת את הפיתוח בתחומים הבאים: פיתוח כלכלי (5.6 מיליארד ש"ח); תשתיות (5.2 מיליארד ש"ח); מגורים והתיישבות (1.2 מיליארד ש"ח); חינוך (4.6 מיליארד ש"ח); קהילה ומנהיגות (0.7 מיליארד ש"ח). על פי התוכנית, הממשלה תקצה לפיתוח הנגב **17 מיליארד** ₪ בשנים 2006-2015.

4. מעיון בפרטי התוכנית, עולה, כי היא איננה מציעה פתרונות שיש בהן בכדי לפתור את הבעיות המרחביות הקיימות באזור הנגב, ולהביא לפיתוח מרחבי, חברתי וכלכלי צודק ושוויוני לאזרחי המדינה בכלל ולתושבי הנגב בפרט. יתירה מזו, התוכנית רואה בקיומם של היישובים הבלתי מוכרים ואי הסדרת סוגיית הקרקעות כגורמים הפוגעים בפיתוח הנגב ומשכית אוכלוסייה חזקה: "אטרקטיביות האזור עבור אוכלוסיות חזקות עלולה להיפגע" (עמ' א-34 לתוכנית). הפתרון המרחבי היחיד שהתוכנית מציעה הינו פינוי והריסת אותם יישובים בלתי מוכרים וריכוז תושביהם ביישובים הקיימים, וזאת, כביכול, על ידי שיפור תנאי המחיה ביישובים המוכרים ושיפור תשתיות.

5. כפי שיפורט להלן, התוכנית תביא להגדלת הפער החברתי-כלכלי והמרחבי בין האוכלוסייה הערבית הבדואית ולבין האוכלוסייה היהודית בנגב, תביא להריסתם של היישובים הבלתי מוכרים, ותפגע בזכויות יסוד של תושבי היישובים הערביים המוכרים והבלתי מוכרים. תוכנית הפיתוח אף מנוגדת לעקרונות הצדק החלוקתי, השוויון וההגינות כפי שזה בא לידי ביטוי בפסיקת בית המשפט העליון בנושא.

מגורים והתיישבות

6. האוכלוסייה הערבית בדואית בנגב מונה כיום כ- 149.6 אלף נפשות ומהווה כ- 27 אחוז מאוכלוסיית הנגב (נפת באר שבע).¹ כמחציתה של אוכלוסייה זו מתגוררת בכ- 38 כפרים בלתי מוכרים והשאר מתגורר בשבע עיירות שהוקמו/הוכרו בשנות השישים והשבעים (הסובלים מבעיות חמורות של העדר תשתיות, שירותים ומצוקת שטחי פיתוח) ובכ- 10 כפרים שהוכרו בשנים האחרונות (שלמרביתם טרם אושרו תוכניות מתאר).

7. המטרה המוצהרת העומדת מאחורי הקמתם של יישובים אלה או ההכרה בהם, הנה לרכז ולצמצם עד למינימום האפשרי את שטח האכלוס והמחיה של האוכלוסייה הערבית בנגב, תוך כדי התעלמות מוחלטת מהמצב הקיים, מצורכי האוכלוסייה הערבית המיידים, מהפערים הקיימים בין היישובים הערביים ליהודיים באזור ומצורכי הפיתוח העתידיים של האוכלוסייה הערבית בו.

8. במקביל, פועלת המדינה נמרצות לקידום הקמתם של יישובים יהודיים באזור, הקמתן של התיישבויות בודדים, המשתרעות על עשרות אלפי דונמים והעברת שטחים ל"משמורת" המועצות האזוריות היהודיות בנגב, בו בזמן שיישובים יהודיים קיימים מתרוקנים מיושביהם.

9. מדיניות מתמשכת זו, הובילה לחלוקה בלתי צודקת של המרחב, בין הרשויות המקומיות היהודיות והערביות בנגב. כאמור, חלוקה בלתי צודקת ומפלה זו גורמת לבעיות חמורות של

¹ עיבוד של נתוני השנתון הסטטיסטי לישראל מס' 57, 2006, טבלה מס' 2.7.

תשתיות, העדר אפשרויות פיתוח וכד'. כך למשל, נפת באר שבע משתרעת על שטח של 12,945 קמ"ר, כאשר תחום שיפוטן של שבעת היישובים הערבים (הממוקמים בנפת באר שבע) משתרע על שטח של 59.957 קמ"ר, המהווה 0.5% משטחה של הנפה.² יישובי המועצה האזורית אבו בסמה משתרעים על שטח המהווה כ- 0.2% משטח הנפה בלבד. היינו, שטחם של היישובים הערבים המוכרים בנפת באר שבע משתרע על פחות מאחוז אחד משטח הנפה, לעומת זאת, האוכלוסייה הערבית בנפה מהווה כ- 27% מכלל האוכלוסייה, כאמור.³

מצ"ב מפה המציגה את חלוקת המרחב.

10. דוגמא נוספת המבליטה את אי הצדק החלוקתי מתקבלת מהשוואת שטחי שיפוטם של היישובים השכנים עומר ותל-שבע. בעוד שגודל אוכלוסיית הישוב עומר היהודי מגיעה לכמחצית גודל האוכלוסייה ביישוב הערבי השכן תל שבע, תחום שיפוט עומר גדול כ- 2.7 פעמים מהיישוב תל שבע.⁴

11. בנוסף לכך, מדיניות זו הובילה להפרדה מרחבית בין האוכלוסייה הערבית לבין האוכלוסייה היהודית. כך למשל, נוצרו יישובים שבהם מגורי אזרחים ערבים הינם אסורים אך יהיו מותרים ליהודים בלבד, היינו יצירת מרחבים "הומוגניים", כאשר מייחדת היא אזורים אלה למגורי יהודים בלבד.

12. על פי מדיניות זו, למשל, האזרחים הערבים בנגב אינם יכולים להתגורר בכ- 89 אחוזים מתוך 201 היישובים היהודיים הכפריים הנמצאים במחוז הדרום.⁵ מדובר במושבים, במושבים שיתופיים, בקיבוצים וביישובים קהילתיים, שהמעבר אליהם מותנה בוועדות קבלה שהסוכנות היהודית משמשת בהן גורם פעיל. מטרתו המוצהרת של מנגנון זה היא לבחון את התאמת המועמדים לאידיאולוגיה השיתופית, אולם בפועל הוא מביא, בין היתר, להדרתם של אזרחי המדינה הערבים מאותם יישובים.⁶ פסיקת בית המשפט העליון בפרשת קעדאן (בג"ץ 6698195) קבעה אמנם שלמדינת ישראל אסור להפלות בהקצאת משאבי קרקע על ידי העברתם לגורמים שלישיים המשרתים חלק מהאוכלוסייה בלבד, אולם הלכה למעשה משמשות הסוכנות היהודית וועדות הקבלה עד היום מכשיר "יעיל", המונע מאזרחים ערבים לחכור קרקעות ביישובים אלה.

² לוח א' 4: יישובים נבחרים לפי שטח השיפוט ונקודות ציון מרכזיות. מידע סטטיסטי לנגב. <http://www.negev.co.il/statis/ch1.asp>

³ ראו הערה מס' 1 לעיל.

⁴ ראו הערה מס' 1 לעיל, טבלה מס' 2.10.

⁵ ראו הערה מס' 1 לעיל, טבלה מס' 2.9.

⁶ יפתחאל, אורן, 2000. "קרקעות, תכנון ואי שוויון: חלוקת המרחב בין יהודים וערבים בישראל", נייר עמדה, מרכז אדוה.

13. בהקשר המגורים וההתיישבות, התוכנית מקצה כ- 1.2 מיליארד ₪. רוב סכום זה, מוקצה לאוכלוסייה היהודית, וזאת על אף המחסור הרב בשטחים לפיתוח למגורים בקרב האוכלוסייה הערבית בנגב.

14. אחד המרכיבים העיקריים אשר מציעה התוכנית הינו פיתוח "נדל"ן ייחודי" הכולל פיתוח והוספת כ- 10 אלפים יח"ד, 100 חוות בודדים, בנוסף לעוד 65 אלף יח"ד של נדל"ן רגיל. לפי התוכנית, נדל"ן יפותח בעיקר בקרב הישובים היהודיים ועבור האוכלוסייה היהודית, תוך התעלמות טוטלית מהאוכלוסייה הערבית וצרכיה, הנוכחיים והעתידיים, והתעלמות מזכותה של האוכלוסייה הערבית לבחירה בין אופציות שונות של מגורים (עירונית, כפרית, כפרית שיתופית וכד'), דבר שניתן לאזרח היהודי במדינה.

15. על פי התוכנית, הנדל"ן הייחודי כולל:

א. שכונות עירוניות ייחודיות (תוספת אפשרית של 6 אלפים יח"ד): לפי התוכנית, ייחודיות השכונה מתבססת על יתרונות קיימים של האזור, מתחם היסטורי משומר, ותשתית טבע/נוף ייחודית. יחידות הדיור של שכונות אלו נבדלות בשטחם (שטח גדול יותר, כ- 2 דונם ליחידה) ובזכויות הבנייה הייחודיות. התוכנית מציעה השקעה של 350 מיליון ₪ ב- 7 יישובים בהם קיימות תוכניות שנותנות בסיס לנדל"ן ייחודי (לפי המוסבר בתוכנית). מעיון ברשימת הישובים המוצעים לפיתוח אותן שכונות, עולה, כי כל השכונות מפותחות ביישובים יהודיים, ולא מוצע אף ישוב ערבי לצורך זה, הכל כמובהר בטבלה מס' 1 להלן:

טבלה 1. הישובים בהם מוצע פיתוח שכונות עירוניות ייחודיות לפי התוכנית:

עלות (במיליוני ₪)	תיאור	יישוב
25	פיתוח פארק בשטח של כ- 3,000 דונם סביבו ייבנו שכונות מגורים	אופקים
25	פיתוח פארק בשטח של כ- 1,000 דונם סביבו ייבנו שכונות מגורים	דימונה
25	שיקום האגם ופיתוח גדותיו לצורך בנייה שכונה ומתחם ציבורי	ירוחם
35	תשתיות לפרויקט שפת מדבר והשלמת תשתיות ומבני ציבור	מצפה רימון
90	פיתוח נחל באר שבע והקמת פארק בשטח של כ- 3,000 דונם	באר שבע
120	שיקום ושחזור העיר העתיקה הטורקית, כ- 200 יחידות דיור	באר שבע
10	תכנון ותשתיות ראש שטח לשכונת הגבעות המזרחיות	ערד
15	פיתוח פארק בשטח של כ- 200 דונם, סביבו יחודש מרכז העיר	שדרות
350	סה"כ	

ב. מתחמים כפריים ייחודיים (תוספת אפשרית של 4 אלפים יח"ד): הרחבות אלו יתקיימו ב- 20% מן המגרשים המתוכננים בהרחבות של יישובים חקלאיים בנגב במתכונת של נדל"ן ייחודי, ב- מעל ל- 100 יישובים. מגרשים אלו נבדלים בגודל המגרש (2-3 דונם); ובזכויות בנייה שמאפשרת שימושים נוספים, כמו בנייה לצרכי תיירות, יחידה נפרד להעסקה עצמית

ועוד. כאמור, תוספות אלו מיועדות ליישובים חקלאיים בנגב, שרובם ככולם הנם ישובים יהודיים.

ג. **100 חוות חקלאות ותיירות:** חווה לפי התוכנית היא שטח נרחב (20-500 דונם) אשר המגורים בה מוגבל לשתי יחידות, לצורך שימוש חקלאי או תיירות. תוכנית זו מציעה הקמת 100 חוות בודדים על שטחים נרחבים, תחת שליטתם של בודדים. במקביל התוכנית מציעה את הריסת ופינוי הישובים הבלתי מוכרים, על ידי ריכוז תושביהם ביישובים הקיימים והמתוכננים. וזאת במקום לתת פתרון הולם ומתאים לתושבי אותם ישובים, ולשים קץ לסבלם הנמשך מזה עשרות שנים.

16. בנוסף לנדל"ן הייחודי, מוצע ביצוע פיתוח נקודתי של תשתיות מגורים ב-5 שכונות ביישובים עירוניים. ביצוע זה יכלול שיפור פיזי וחברתי של סביבת מגורים קיימת. לפיתוח זה מוקצה סכום של כ-700 מליון ₪ (כ-58% מהתקציב המוקצה למגורים), אך התוכנית איננה קובעת כל קריטריונים לבחירת שכונות אלה.

17. ועוד, התוכנית מציעה הנחה של 50% בדמי הפיתוח באזורים כפריים, וזאת רק באזור עדיפות א', עד גובה הנחה מקסימאלי של 100 אלף ₪. כידוע לכם, ביום 27.2.06, בהרכב מורחב של 7 שופטים, קבע בית המשפט העליון בבג"צ 11163/03, כי החלטת הממשלה בעניין חלוקת המדינה לאזורי עדיפות לאומית היא החלטה בלתי חוקית, המפלה לרעה את האזרחים הערבים על רקע גזע ולאום, ויש לבטלה. עוד קבע בית המשפט, כי החלטת הממשלה התקבלה בחוסר סמכות. לאור פסק הדין הנ"ל, ההטבה הניתנת בתוכנית ליישובים באזורי עדיפות א' בנגב הנה מפלה על רקע לאום והנה בלתי חוקית ונוגדת את פסיקת בג"צ בנושא ויש לבטלה באופן מיידי.

18. כפי שעולה מהנ"ל, רוב הפיתוח והתקצוב בתחום המגורים והתיישבות הנו מופנה כלפי היישובים והאוכלוסייה היהודית, למעט, כביכול, הצעת התוכנית לנדל"ן ייחודי ביישובים הערביים, אשר כולל:

- מסחר צמוד דרך עם אפשרות למגורים;
  - מגורים משולבי קרקעי לשימוש חקלאי (בתכנון מתאים ניתן לביצוע ביישובים מוסדרים קיימים);
  - קרקע רב דורית – מגרשים שיאפשרו תכנון עתידי לחלוקת השטח לצורך פתרונות מגורים ל-3 דורות בהתאם לנהוג בקהילה כיום.
- על אף הצעה זו, התוכנית לא הקצתה כל תקציב לצורך זה.

19. לסיכום, התוכנית מהווה המשך למדיניות ממשלתית קיימת, שמטרתה, כאמור, משיכת אוכלוסייה יהודית; התיישבויות בודדים והרחבות יישובים קיימים בקרב האוכלוסייה היהודית. במקביל, שואפת התוכנית לרכז את האוכלוסייה הערבית בדואית ביישובים

הקיימים; תומכת בפינוי והריסת הישובים הבלתי מוכרים; איננה מספקת פתרונות שיתנו מענה למחסור הקיים ביישובים המוכרים בתחומים השונים; ואיננה מאפשרת פיתוח המרחב לטובת האוכלוסייה הערבית בדואית בנגב.

20. מהאמור לעיל עולה, כי התוכנית נוגדת את עקרונות היסוד של השיטה המשפטית, פוגעת בעקרונות השוויון וההגינות, מפלה על רקע לאום, מפרה זכויות יסוד של תושבי הנגב הערבים ונוגדת את עקרונות הפיתוח בר קיימא.

21. ועוד, תוצאותיה הצפויות של תוכנית זו, הינן: אי צדק ואפליה בחלוקת הקרקע; המשכה של בעיית הכפרים הבלתי מוכרים והמשך הפרת זכויות יסוד של תושביהם; הגברת מדיניות הפינוי וההריסה בקרב ישובים אלה; מחסור בקרקע לפיתוח עתידי בישובים הערביים המוכרים והמשך ההפרדה המרחבית בין יהודים וערבים בנגב.

פיתוח כלכלי

22. בהקשר הכלכלי, אומנם התוכנית מקצה חלק מהתקציב עבור האוכלוסייה הערבית בדואית בנגב, אך אין בסכום המוקצה בכדי לתת מענה לצרכי אוכלוסייה זו עד שנת היעד, אין בו בכדי לצמצם את הפערים הכלכליים הקיימים בין האוכלוסייה הערבית לבין האוכלוסייה היהודית בנגב והוא רחוק מלהביא לפיתוח כלכלי נאות.

23. התוכנית מתעלמת כליל מהמצב הסוציו-אקונומי הקשה של האוכלוסייה הערבית בנגב, כאשר, כל שבעת המועצות המקומיות הערביות באזור, נמצאות באשכול הכי נמוך בסולם האשכולות הסוציו-אקונומיים (אשכול 1). לשם הבהרת חומרת המצב, להלן מספר נתונים על המצב הכלכלי בישובים אלה:

- לפי לשכת שירותי התעסוקה, אחוז האבטלה בקרב האוכלוסייה הערבית בדואית בנגב הנו גבוה ביותר ומגיע ל- 15.4%, וזאת יחסית לאחוז האבטלה בנגב, 7.7%, ולאחוז האבטלה הארצי, 3.7% (נכון לאוגוסט 2006).⁷ אנו משערים ששיעור האבטלה בפועל הנו גבוהה בהרבה מכך, במיוחד בקרב הנשים שרובן אינן נרשמות בלשכות התעסוקה.

- אחוז הערבים בדואים בנגב המשתתפים בכוח העבודה האזרחי⁸ מגיע ל- 29.5%, כאשר בקרב הנשים הבדואיות אחוז זה הינו נמוך יותר ומגיע רק ל- 7.4%. במקביל, אחוז המשתתפים בכוח העבודה האזרחי בנפת באר שבע מגיע ל- 51.7%, ואחוז הנשים המשתתפות הינו 46.7%.⁹

⁷ אתר לשכת שירותי התעסוקה <http://taasuka.gov.il/doc/ysh0706.xls>

⁸ כוח עבודה אזרחי – הם אנשים בני 15 ומעלה, שהיו "מועסקים" או "בלתי מועסקים" ב"שבוע הקובע" (הוא השבוע המסתיים בשבת שלפני בוא הפוקד למשק הבית)

⁹ אתר לשכת שירותי התעסוקה http://www.cbs.gov.il/y_labor/2005/08_01.xls

- השכר הממוצע השנתי של שכירים, בקרב האוכלוסייה הערבית בדואית בנגב מגיע רק ל- 3,448 ₪ (נתון זה מתייחס אך ורק לשבע המועצות המקומיות) כאשר הממוצע בקרב סך כל השכירים בנפת באר שבע, הוא כמעט כפול ומגיע ל- 6,653 ₪. הנתון המחריד ביותר הוא השכר הממוצע השנתי של שכירות נשים בדויות, אשר מגיע ל- 1,637 ₪ בלבד.¹⁰

24. נתונים אלה מבהירים מחד את המצב הקשה ואת האפליה החמורה הקיימת, ומאידך את הצרכים הגדלים בחלוף הזמן, הן מחמת המצב הקיים והן מחמת קצב גידול האוכלוסייה. על אף האמור לעיל, מצב קשה זה אינו מתבטא בצורה נאותה בתוכנית הפיתוח ובתקציבה, ועיקר הפיתוח הכלכלי מופנה כלפי האוכלוסייה היהודית, זו הנמצאת היום בנגב, וזו הצפויה לעבור לאזור בעקבות התוכנית. דהיינו, לא רק שהתוכנית איננה נותנת מענה לאוכלוסייה הערבית, אלא פועלת להגדלת הפערים הקיימים בתחום.

25. כאמור, אף הסכומים המוקצים לאוכלוסייה הערבית בתחום זה אינם מספקים את צורכי אוכלוסייה זו הנוכחיים והעתידיים. לדוגמא: מספר דורשי העבודה בקרב האוכלוסייה הערבית בדואית בנגב מגיע לכ- 10 אלפים נפשות.¹¹ לפי התוכנית, הפיתוח הכלכלי המוצע בתוכנית עבור האוכלוסייה הבדואית, צפוי להביא ל- 17-25 אלף מקומות עבודה חדשים עד שנת היעד, 2015 (עמ' : ב- 66). משמעות הדבר, שמספר מקומות העבודה החדשים המוצעים לפי התוכנית, במידה ואכן יתממש, יכול לתת מענה לאלה שזקוקים לעבודה נכון להיום ולעוד מספר שנים, אך לבטח, אין בכך בכדי לתת מענה תעסוקתי לטווח של 10 השנים הבאות. ובמיוחד, אם מדובר ברצון להגדלת אחוז המשתתפים בכוח העבודה האזרחי, ובעיקר בקרב הנשים.

26. עוד, התוכנית מציעה להתמקד במספר של ענפים כלכליים חזקים: ההיי-טק, כימיה, ואלקטרוניקה (עמ' : ב- 40). משמעות הדבר הינו הוספת מקומות תעסוקה לאוכלוסייה בעלת רמת השכלה והכשרה מקצועית גבוהה, ולא דווקא לאוכלוסייה הערבית בדואית בנגב, שנכון ל- 2001, אחוז הלומדים בקרבה בהשכלה גבוהה מתוך קבוצת אוכלוסייה 20-29 הוא נמוך, 2.2%, יחסית לאוכלוסייה היהודית בנגב, 12.1%. בו בזמן, אין בתוכנית כל הצעה להעלאת רמת ההשכלה וההכשרה המקצועית בקרב האוכלוסייה הערבית.

27. במלים אחרות, התוכנית מציעה ייצור מקומות עבודה, שנכון לעכשיו, אינם מתאימים לאוכלוסייה הערבית בדואית, ובמקביל אינה מציעה פתרונות ותקציבים מתאימים בנושאים כמו: הכשרה מקצועית ופיתוח אזורי תעסוקה ואופציות עבודה חדשים, המתאימים לכישרונות הקיימים והמעודד העלאת אחוזי ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי וכאמור, העלאת רמת ההשכלה וההכשרה המקצועית.

¹⁰ ז'ק בנדלק, ממוצעי שכר והכנסה לפי משתנים כלכליים שונים 2002 - 2003, המוסד לביטוח לאומי, אוקטובר 2005, ירושלים.

¹¹ ראו הערה מס' 7 למעלה.

28. כאמור, התוכנית אינה מציעה הכרה ומתן פתרון הולם לכפרים הבלתי מוכרים, וכן מציעה להעביר את אוכלוסיית אותם כפרים ליישובים המוכרים הקיימים. המשמעות של אי הכרה בכפרים הערבים בדואים בהקשר זה, הינה אי פיתוח תשתיות ותחבורה ציבורית המקשרת את אותם יישובים לסביבתם, למוסדות חינוך גבוהה, למקומות בילוי ותרבות וכמובן למקומות תעסוקה. דבר זה, יגרום לקשיי ניידות למקומות עבודה אפשריים ובמיוחד בקרב הנשים הבדואיות.

29. לאור האמור לעיל, אין ביכולתה של התוכנית להביא לפיתוח כלכלי צודק ושוויוני, דבר הגורם להמשך ואף החמרת המצב החברתי והכלכלי הקשה הקיים ולהגדלת הפערים הקיימים.

חינוך

30. מערכת החינוך הערבי בנגב סובלת מרמה ירודה, ממחסור רב בתשתיות פיזיות, בניינים וכוח אדם, וזאת כתוצאה ממדינות קיפוח והזנחה למשך עשרות שנים. מאות נערים ונערות עושים את דרכם אל מחוץ לספסל הלימודים כל שנה ורמת הישגים של הזכאים לתעודות בגרות הנה ירודה.

31. עשרות שנים עברו מאז הקמתן של שבע העיירות הערביות הראשונות בנגב (רהט, תל שבע, שגב שלום, ערערה בנגב, כסייפה, חורה ולקיייה). פרק זמן רב זה לא הביא לשום הישגים ממשיים במערכת החינוך המקומית, וזאת כתוצאה מניהול לקוי של משרד החינוך והעדר פיתוח במישורים הפדגוגי והפיזי. אחד האלמנטים המדאיגים הוא אחוז הסטודנטים משבע העיירות אשר השתלבו במוסדות להשכלה גבוהה. לפי הנתונים המוצגים בתוכנית הנגב 2015 (עמ' ה-17) אחוז זה עומד בחורה על 2.2% וברהט על 3.2% לעומת 10.1% בשדרות ו- 14.4% בבאר שבע, כאשר הממוצע הכללי בקרב הערבים בנגב מגיע ל- 2.2%.

32. אחד המניעים לאחוז הסטודנטים הנמוך אשר משתלבים באוניברסיטאות הוא אחוזי הזכאים לתעודות הבגרות, שעמד בתשס"ה על 26.6% ב-7 העיירות. הטבלה הבאה, מצביעה על הפערים הגדולים הקיימים בין היישובים היהודיים לבין היישובים הערביים בנגב, כאשר ממוצע אחוזי הזכאים לבגרות ביישובים היהודיים עומד על 42.2% ובקרב היישובים הערביים ממוצע זה עומד על 26.4%.

טבלה 2: אחוזי הזכאים לבגרות בחלק מיישובי נפת ב"ש (תשס"ד)¹²

ישוב	אחוזי הזכאים לבגרות - מקב' גיל	ישוב	אחוזי הזכאים לבגרות - מקב' גיל
עומר	71.9	שגב שלום	34.3

¹² ד"ר עואד אבו פריח "החינוך הערבי בנגב, סוגיות מוקד והמלצות לקידומן", 2006, המכללה האקדמית ספיר.

31.4	חורה	46.8	מצפה רמון
27.3	לקיה	45.4	אילת
25.6	רהט	41.4	באר שבע
23.6	כסיפה	43.5	ערד
16.5	תל שבע	40.0	דימונה
		24.6	אופקים
		24.5	נתיבות

33. בנוסף, על פי נתוני התוכנית המבוססים על בדיקה מדגמית חלקית, קיים פיגור גדול בתהליכי הבנייה במערכת החינוך הערבי בנגב. בכדי לענות על צורכי מערכת החינוך, התוכנית מציעה הוספת 1,250 כיתות תוך 5 שנים על מנת לתת מענה למחסור הקיים, בנוסף ל-1,750 כיתות בעשור הקרוב בהתחשב בגידול הטבעי.

34. ובכן, מעיון בנתוני צפיפות בתי הספר, עולה תמונה חמורה של צפיפות יתר ואי עמידה בסטנדרטים שנקבעו לכך. לדוגמא: מתוך 35 בתי ספר יסודיים בחינוך הערבי בישובים המוכרים רק 3 מוסדות מונים פחות מ-400 תלמידים אולם, ב-19 לומדים יותר מ-600 תלמידים, ו-9 מהם מונים יותר מ-800 תלמידים. לעומת זאת, בעירות הפיתוח בנגב (דימונה, שדרות, נתיבות, אופקים, ירוחם ערד ומצפה רמון) קיימים 36 בתי ספר יסודיים, מתוכם, רק שני מוסדות חצו את סף 400 התלמידים. הגדול שבהם, ביה"ס בן-גוריון באופקים, מונה רק 467 תלמידים¹³.

35. יוצא, כי רוב בתי הספר היסודיים בחינוך הערבי בנגב חצו את סף האכלוס המרבי (600 תלמידים) רבים אחרים יחצו סף זה בטווח חמש השנים הקרובות.

36. המצב קשה בהרבה בכ-40 הכפרים הבלתי מוכרים, שרק בחלק מהם יש בתי ספר יסודיים (19 בתי ספר¹⁴ יסודיים מכיתה א' עד כיתה ט' ו-96 גני טרום חובה לגילאי (3-4) וחובה לגילאי (5)), ולא קיים אף בית ספר תיכון. דבר הגורם לאחוזי נשירה גבוהים בקרב התלמידים ובמיוחד בקרב התלמידות, כתוצאה מאילוצי נסיעה מחוץ לכפר הנוגד התרבות המקומית והמנהג המקובל בחברה הערבית בנגב כחברה מסורתית.

37. יתירה מזו, מרבית בתי הספר היסודיים הנמצאים הן בכפרים הבלתי מוכרים והן בכפרים המוכרים שמנהלים על ידי מועצה אזורית אבו בסמה, לא בנויים מבנייה קשיחה מלבד 3 בתי ספר שנבנו לאחרונה בכפר אלסר, אלהואשלה, ואבו קרינאת. שאר בתי הספר עשויים ממבנים יבילים וקרוונים כולל גני ילדים ורובם מיושנים ואינם כוללים תשתיות נאותות ולא עונים על הקריטריונים שנקבעו על ידי משרד החינוך. בנוסף לכך, מאז הקמתם של בתי הספר

¹³ ראו הערה 12 לעיל.

¹⁴ "תוכנית אב למערכת החינוך במועצה האזורית אבו בסמה", מועצה אזורית אבו בסמה 2005.

בכפרים הבלתי מוכרים לא חוברו אלה לתשתיות החשמל, מים, ביוב ודרכי גישה כמקובל בכל מערכת חינוך.

38. לפי נתוני המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים קיים מחסור של 900 כיתות לימוד באותם יישובים בלתי מוכרים.¹⁵ נתון זה אינו רק ממחיש את קשייה וצרכיה הנוכחיים של מערכת החינוך הערבי בכפרים הבלתי מוכרים, אלא נותן תמונה עגומה לגבי מה שצפוי להתרחש בעתיד, עקב הצעתה של התוכנית להעברתם של תושבי היישובים הבלתי מוכרים ליישובים המוכרים, תוך כדי התעלמות מצרכיהם החינוכיים הנוכחיים והעתידיים וממצב מערכת החינוך אף ביישובים המוכרים.

39. נתון נוסף השממחיש את מידת הקיפוח והאפליה המתמשכת נגד האוכלוסייה הערבית בנגב, קשור לצפיפות הגבוהה בכיתות, יחסית לממוצע הארצי והמחוזי, כפי שאלה הוצגו בתוכנית. ממוצע מספר התלמידים בכיתה עולה כמעט בכל היישובים בשיעור ניכר על הממוצע הארצי שהוא 27 תלמידים לכיתה ביסודי, ו- 28 על יסודי.

טבלה 3: צפיפות בכיתות:

ישוב	ממוצע תלמידים יסודי (כולל ח"מ)	ממוצע תלמידים עי"ס
רהט	31	29
חורה	34	26
כסיפה	28	30
לקייה	34	30
ערערה	31	27
שגב שלום	30	29
תל שבע	28	29

40. בהתחשב במחסור הגדול הקיים גם בשבע העיירות ובכפרים הבלתי מוכרים, מספר הכיתות אשר מציעה התוכנית אינו נותן מענה לצורכיהם של התושבים הערבים בנגב בטווח התוכנית. אמנם התוכנית מקצה כ- 29-33% מתקציב החינוך לאוכלוסייה הערבית בנגב, אך, ומחמת המחסור, הפערים הקיימים ומהמזב החמור של מערכת החינוך בקרב אותה אוכלוסייה, אין ביכולתה של התוכנית לסגור את הפערים הקיימים, אין ביכולתה לתת מענה לצרכים העתידיים של מערכת החינוך הערבי ואין בה בכדי להוביל ולהכין מערכת חינוך זו לאתגרים הקיימים בנושא.

¹⁵ "נייר עמדה", המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים, 2005.

לאור האמור לעיל נבקשכם :

- א. לבטל את התוכנית מחמת היותה מפלה ונשענת על החלטות ממשלה בלתי חוקיות ומחוסרות כל סמכות.
- ב. להכין תוכנית פיתוח חדשה ששמה לנגד עיניה את פיתוחה של האוכלוסייה הערבית בנגב, הנשענת על עקרונות השוויון, הצדק החלוקתי וההגינות ואשר תיתן מענה מלא לצרכים הדוחקים של אוכלוסייה זו, בכל התחומים.

בכבוד רב,
סוהאד בשארה, עו"ד

בכבוד רב,
סאלם אבו מדיעים
מרכז סניף עדאלה בבאר שבע

בכבוד רב,
הנא חמדאן
מתכנתת ערים ואזורים

